

Комуникация и общество
Communication and Society

**Дигитална демокрация – същност и тенденции
в динамичната комуникационна среда**

DOI: 10.55206/UMLX5963

Ивелина Боевска

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Имейл: ivelinapetrova@mail.bg

Абстракт: В статията се разглежда понятието за дигитална демокрация и новите технологии в контекста на все по-динамичната комуникационна среда. Представят се концепции и доминиращи парадигми, посредством които се онагледява политическата комуникационна практика и функционирането на дигиталната демокрация. Изгражда се теоретично-аналитична рамка, базирана на изследване на връзката между демокрация, интернет, обществено мнение и политическа комуникация. Въз основа на предложения преглед се създава възможност за авторска таксономия и собственото концептуализиране на предизвикателствата пред политическата комуникационна среда, които към 2021 г. изглеждат все по-непреодолими. Пандемията „съживява“ редица вируси – непреборени нито в България, нито в Европа или извън континента. Революционните технологични и комуникационни изменения, виталността на науката, както и многообразието на политическата шарада са аргумент за разчупване рамката на политическата картина у нас и по света. Създава се неизбежна нужда от налагане на нова представа за процесите и формулиране на нови знания за политиката и комуникацията, което от своя страна е гаранция и доказателство за необходимостта от задълбочени и евристични изследвания на дигиталната демокрация и политическата комуникация.

Ключови думи: дигитална демокрация, политическа комуникация, тенденции, информация, интернет.

Digital Democracy – Essence and Tendencies in the Dynamic Communication Environment

Ivelina Boevska

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: ivelinapetrova@mail.bg

Abstract: This report focuses on the term ‘digital democracy’ and the new technologies being developed in the context of an exceedingly dynamic communication environment. It presents concepts and predominant paradigms which exemplify the main political communication practices and the functioning of digital democracy. The report offers a theoretical and analytical framework based on a study of the connections between democracy, the Internet, public opinion and political communication. This study allows for an original taxonomy and conceptualization of the challenges faced by the political communication environment, which, as of 2021, seem insurmountable. The pandemic has brought to life a number of viruses that no one is likely to overcome in the near future - neither in Bulgaria, nor in Europe or on other continents. The revolutionary technological and communication changes taking place, the scientific breakthroughs as well as the versatile political play are prerequisites for a modification of the political scene in Bulgaria and abroad. There is an urgent need for refreshing the concept of political processes and accumulating deeper knowledge of politics and communication. This, in turn, will lead to the need for profound heuristic studies of digital democracy and political communication.

Keywords: digital democracy, political communication, trends, information, the Internet.

Уводни думи

За разлика от термина Public Relations (PR), терминът „дигитална демокрация“ не е формализиран, т.е. не е представен и изучен като област от знанието във вид на формална система все още. Терминологичната пъстрота в полето на политическата комуникация, както и в спектъра на социалните науки, дава основание за по-задълбочен авторски поглед и таксономия. Дизайнът на изследването представя настоящия полемичен научен кръстопът, както и все по-усложнената технологично-комуникационна действителност с цел да верифицира акуратна хипотеза за подобен тип труд.

Теоретичният конструкт, на който стъпва изследването, има за задача да изясни до какво ниво на идентификация и експликации е достигнала дигиталната демокрация. Въз основа на емпирични аналитични процедури

и изясняване на функционалната и практическа пригодност на понятието се позволява въвеждането на разнороден понятийно-категориален апарат, в опит за концептуализиране на теория с цел друг поглед върху съвременното изследователско поле в областта на политическата комуникация.

Изследването на генезиса на политическата комуникация я поставя в пряка връзка с понятията „власт“ и „демокрация“. Освен това политическа комуникация без свобода на словото не съществува. Привидно прекалено свободното обществено мнение в дигиталното си присъствие обаче поставя нови неразкъсвани досега окови в поведението на типологизиран по обективни критерии виртуален гражданин – амбивалентен по своята същност, изключително смел в мрежовото си поведение и абсолютно извън реалната политическа полемика отвъд мобилните устройства, устремил се към дигиталната пропаст на консумеризма и свръхамбицията. Парадоксалното сдвояване на социална активност в мрежата с хетерогенните мисловни нагласи, обусловени от автогенерирана убеденост в действията, дават основание за критичния анализ към идеята за дигитална демокрация. Следователно нужни са много ясни ориентири и прецизиране на идеята за дигитална политика, които да преформатират картината на политическо онлайн персонализиране и детерминантите на политическа дигитална власт, за да бъде ясен очеркът на динамичната виртуално проектирана комуникационна среда.

Внимателният прочит на политическите процеси в новата дигитална среда дава основание да се акцентира върху все по-засилваща се реинкарнация в политиката, „прераждане“ на политически фигури посредством дигитални трансформации на личностно битие, професионални постижения и дори вменияване на политически компетенции в един изкуствено създаден, виртуален свят. Всичко това обуславя конюнктурен биографичен проблем, който създава не само темпорален, но и цивилизационен проблем в политиката. Дигиталните политици и дигиталните партии взимат превес над конвенционалните и добавят един нов и все по-отчетлив щрих в легислатурата.

Изследването на дигиталната демокрация в корелация с начина на изграждане на доверие обуславя хипотезата на настоящия труд, а именно – дигиталното присъствие в политиката и дигиталните „оръжия“ за комуникационен превес не създават доверие в общуването между политици и граждани, но и обуславят и задълбочават липсата на „хоризонтално“ доверие между самите граждани.

Речевата продукция, придобила облика на своеобразна политическа херменевтика в нов вид в социалните мрежи, няма реална аргументативна и доказателствена стойност. Политическият наратив определя собствен

ракурс в модуса на разрастващата се дигитална публичност, който обаче формира повече емоции, отколкото ясни цели и позиции.

Структурата на изследването онагледява все по-сложния за перцептивна защита казионен, но и често грубо пропаганден политически език в социалната мрежа. Сложният конгломерат от разклатено доверие в демократичното политическо действие и отчетлив дефицит на справедливост проектира афилиацията в социалните мрежи. Търсенето на истина обаче не винаги се намира в интернет, имайки предвид все по-отчетливата тенденция за създаване на т.нар. „ехо стаи“, псевдосъбития [1] и фалшиви новини. Когнитивният дисонанс се задълбочава от огромния дефицит на истина, доверие и справедливост, които превръщат носителите на политическия дневен ред в капсулирана властова единица, много далеч в говоренето и възприятията си от своя гласоподавател. Ерго младите учени имаме морален ангажимент поне да наредим част от терминологичния пъзел, без претенция за изчерпателност, но с идея и мисъл за бъдещето в политологията. Защото в период на пандемия, в сложната 2021 г. и в не по-малко очертаващата се трудна 2022 г., науката успява да покаже пътека в затрупан с алюзии и „постистина“ свят. Пътека с десен и ляв тротоар, в която гражданите сами избират своя, без да е нужно да се делят на всяка цена. Защото идеални политици няма, както и идеални политики.

Тук именно е и съществената роля на специалистите по политическа комуникация, които трябва не само да транслират идеи в политическия спектър, но и да модерират политическия триалог – граждани, политици, медии – посредством истина, за да създадат доверие.

И макар доверието и справедливостта да не могат да се имплементират в машина, развитието на изкуствения интелект има привиден потенциал да възпрепятства корупцията на политическо ниво и моралния упадък в личен план. Съдържа обаче и редица неясноти и възможни проблеми за развитието на политиката, комуникацията и дори личната ерудиция на човека. Основният въпрос е по какъв начин новата технологична реалност и комуникационни промени ще се използват от настоящия политически елит у нас и по света, защото рисковете изглеждат повече от дивидентите, които биха могли да извлекат. От огромно значение е да не се достигне до ефекта на доминото в политиката.

Изследването на комуникациите е мултидисциплинарна област, в чиито разширяващи се все повече граници на виртуалното общуване, концепциите и възможностите за „комуникационна демокрация“ [2] определят и са обусловени от предефиниране както в политически, така и в икономически и културен аспект. Категоризирането на смисъл и съдържание в политическия дискурс създава възможност за символна интерпретация на случващото се, но и поставя под въпрос политическата социализация. За-

това и продължаваме да търсим отговорите на въпроса – що е то демокрация и къде е скрита тя?

Какво е демокрация?

„Демокрацията е термин, който ни изправя пред множество проблеми, отиващи отвъд чисто семантични измерения“, смята Татяна Буруджиева. [3] „Най-разпространени са две концепции за демокрацията – делиберативните теории и тези за радикалния плурализъм, а 21-ви век поставя концептуализирането на демокрацията в рамките на глобализацията.“ [4]

Демокрацията се възприема полярно още от самото си начало. Критиките към тази форма на управление се наблюдават от Платон и Томас Хобс, които считат монархията за по-добра форма от демокрацията. Дори Платон в „Държавата“, кн. IV, пише, че демокрацията е по-лоша управленска форма от монархията, аристокрацията и дори от олигархията, давайки решението в ръцете на гражданите. [5]

Днес съжденията все повече се обуславят от безалтернативността на демокрацията, макар доверието в институциите и избраните народни представители да е критично ниско. Според Даниел Смилов „анализът на недоверието показва, че демократичната власт не ерозира в полза на някакъв друг вид власт, например традиционна“. [6] Търсенето на основания за подобен кумулативен ефект на недоверие се корени именно в ценностния разлом, който създава плътна сянка над идеята за демокрация. „Съвременната криза на европейските ценности се състои в преекспониране на антипатерналистичния заряд на идеала за автономия и подценяването и negliжирането на идеята за самоограничение с оглед интересите на другите.“ [7]

Терминологичната идентификация на демокрацията и „сравнителните изследвания на демократичните правителства установяват *засилваща се в европейските демокрации тенденция управляващите да взимат популистки решения* не само когато са подложени на натиска на популисти“. [8] Ценностният дефицит и популистките тенденции се задълбочават и от дигиталните трансформации на демокрацията.

Силната демокрация е дигиталната демокрация, пише обаче българското издание „Капитал“ още през 2019 година. [9] Защо дигитална и защо силна е демокрацията днес, предстои да разберем в следващите редове, проследявайки генезиса и измененията ѝ във времето.

За измененията на демокрацията в съвременен контекст

Липсата на унифициран подход и схващане по отношение на теориите за медиите и демокрацията създава възможност за интердисциплинарен подход и търсене на историческа обосновка за измененията на демокра-

цията. Особено в корелация с комуникационно обусловените промени, които детерминират и тенденциите в политиката и връзката граждани–политици.

Технологичният бум и комуникационните предизвикателства чертаят ориентири, по които върви идеята за демокрация, адаптирана към моментното състояние на обществото по отношение и на дихотомията конвенционално–виртуално.

Според Христо Проданов кризата на либералната демокрация води до много на брой и разнородни теории за „постдемокрация“, „постполитика“, „фрагментирана демокрация“, както и твърдения, че либералната демокрация служи за параван, прикриващ реалната олигархизация на обществата. [10] За да се експлицира случващото се с либералната представителна демокрация, „формирала се в условията на комуникационни технологии, характерни за втората индустриална революция, но оказала се все по-нестабилна и губеща ориентири при третата и особено при четвъртата индустриална революция, е необходимо да имаме предвид възхода на няколко основни противоречия“. [11]

Първото противоречие е свързано с възхода на социалноикономическото неравенство, второто, водещо до криза и упадък на либералната демокрация, са промените в медийното пространство, а оттук и на публичната сфера, станала предпоставка за тази демокрация. Третото противоречие е във връзка със свободата и суверенитета върху възникналото в резултат на третата и четвърта индустриална революция глобализирано дигитално пространство. Четвъртото противоречие корелира с възможностите за рационален избор и анализ, предоставян от дигиталните технологии. [12]

Анна Кръстева анализира прехода от посткомунизъм към постдемокрация, опирайки се на някои от вижданията на Колин Крауч. [13] Според нея „множество граждани – повече в социалния, но частично и в политическия смисъл – са по-често от страната на демокрацията; множество политици – са по-често от страната на постдемократията“. [14] Гражданите осъществяват преход от посткомунизъм към демокрация, утвърждавайки тип автономен и отговорен гражданин, който е фундаментът на либералната демокрация, докато политиките – от посткомунизъм към постдемократия. [15] Партиите се превръщат в постдемократични партии, в които лобистите заместват активистите, а демокрацията – в празна черупка: постиистината изпреварва истината, а постидеологията трансформира партиите, „изпразвайки“ ги от „ценностния клъстер на съответната идеология“. Постидеологията води до „изпразване“ и на българските партии от европейските ценности на съответната европейска партийна фамилия и идеология. [16]

Постистината на постдемокрацията, от друга страна, потвърждава търсенето на връзка между понятията „постдемокрация“ и „дигитална демокрация“, в чиито реалии се движи именно постистината. Псевдосъбитийността и все по-„изпразненият“ от истина политически дискурс води до ценностни изменения у личността, което от своя страна детерминира и политическото поведение и мислене, насочвайки го към корпоративни обвързаности и неморални практики.

Технологията на интернет все по-често се свързва с „края на истината“, имплицитната същност на технологиите трансформира политическия наратив и проецира електорална бонификация в непознати размери. Стига се до *homines ludentes* – тип парламент. [17]

„В изследването на истината в интернет все по-актуални стават идеите на Маршал Маклуън за медиите като пространства, в които се създават общности и идентичности, вместо само като мрежи за пренос на информация.“ [18]

Технологиите показват ясно, че времето на спасителите в политиката или отминава, или поне се ограничава все повече от дигиталните инструменти за „настройване“ на общественото мнение. Политическата констелация се обуславя все повече от социалните мрежи, които идентифицират метасмисъла на политиката. Дигиталните рамки стават осезаемо по-широки за общественото мнение, а за политиците – дигиталната комуникация и произтичащата от нея съвременна дигитална демокрация е все по-сложна за овладяване.

Дигитална демокрация – в търсене на есенциалната ѝ същност

Дигиталната демокрация би могла да се постави в различни времеви хоризонти и ограничения, да се експлицира като разновидност на демокрацията, да се отдели като етап в развитието ѝ или дори да се хиперболизира до степен на уникалност. Критичният анализ обаче би могъл да я постави в сложната авторова перифраза – от тотално отричане на „даровете на дигиталната епоха“ до утвърждаване на прехода на човечеството в „ерата на киборга“. [19]

Това е ерата на дигиталния политик, който би могъл да трансформира не само партиите, но и разбирането за политиката. Дигиталната демокрация трябва да се разглежда и през призмата на дигиталния гражданин, чието мнение се превръща във все по-определящ фактор по отношение на формирането на обществено приемлив публичен образ. В този ред на мисли една футурологична прогноза би имала основание да създаде експериментален политик, какъвто е Сам в Австралия, който обаче да не бъде клонално размножаване на човека, а иманентна характеристика в една нова концепция за „технологичен оптимизъм“. Друга евристична хипотеза би про-

ектирала дигитален човек/гражданин, който да бъде част от „мъдростта на тълпата“ и нейна имплицитна проекция във виртуалното пространство.

Промените в демокрацията в резултат от новите комуникационни технологии според българския изследовател в областта на дигиталната политика Христо Проданов следва да се проследят в две измерения. „Първото е *промяната на комуникационните инструменти*, чрез които се реализира тя и които водят до характеризирането ѝ като дигитална, електронна, кибердемокрация. Второто е *съдържателната промяна на политическия процес и съответно на особеностите на демокрацията*, до които се стига в резултат от процеса на дигитализация на комуникациите.“ [20] В този смисъл според него понятието „дигитална демокрация“ означава поне две неща – технологиите, чрез които тя се реализира, и обусловеното от тях променящо се съдържание на демокрацията. [21]

Ролята на технологиите не се състои само в търсене на зависимости, а в по-дълбочинен анализ на същността и функциите им, на това, което създават, и това, което имат способността да манипулират. Технологиите, доброто оперативно боравене с информация и създаването на съдържание, което само по себе си не бива да се разглежда само като текстово или мултимедийно, могат да бъдат част от конструкт на образ, чиито импликации раждат нови модели на общностно съзнание. Задълбочаването на подобна тенденция в публичния дискурс е предпоставка за задълбочаване на дезинформацията. Тук споменаваме изследванията на Иванка Мавродиева за политическата реторика и виртуалната политическа реторика, за политическите презентации и визуалните елементи, за аргументите и техниките на политиките и за начините на манипулиране при формулиране на посланията в монографията „Политическата реторика в България: от митингите до Web 2.0 (1989–2012). [22]

Проследявайки дигиталните измерения на демокрацията, те биха могли да се намерят и в определенията за интернет, виртуална, електронна и ред други. Референцията към тяхното значение (особено на електронната демокрация) спомага за разширяване полето на дискурсивен анализ, „извън границата на изречението“, което все по-често е дигитално опростено и кратко, защото мултимедията завладява съзнанието и възприятията. Създава се възможност за излизане извън реалиите на кабинетното проучване.

Украинският изследовател Гужва определя два подхода при тълкуването на електронната демокрация, които представят дигиталните изменения на демокрация от един друг научен ъгъл. [23] „В тесен смисъл тя представлява използването на информационните и комуникационни технологии за „снабдяване“ (в смисъла на концепцията за електронна поддръжка) на гражданите с техните права. В по-широк аспект електронната демокрация се интерпретира като включване на гражданите в решаването на

различни политически и социални проблеми чрез прилагането на съвременни информационни и комуникационни технологии.“ [24]

„На практика моделът на електронната демокрация е тристепенен – той се състои от три нива, които представляват отделни етапи на развитие:

- I етап – обмен на информация. Органите на държавното управление чрез електронно-мрежова комуникация предоставят на гражданите информация, за да получат техните становища относно разработването на държавната политика в определена област или при вземането на публични решения.
- II етап – консултации. Включва динамично взаимодействие на органите на държавното управление с гражданите, основано на поддържането на обратна информация и използването на съвременни ИКТ при вземане на правителствени решения и формиране на държавната политика.
- III етап – активно участие на гражданите в процесите на обсъждане на държавни решения в сътрудничество с управляващите органи, като отговорността за самите решения е на правителството.“ [25]

И макар електронната демокрация да е разгледана като тристепенен обзорец модел, следва да се придържаме към разбирането на есенциалната същност за дигиталната демокрация в рамките на съдържателната промяна на политическия дискурс и ерозията в доверието между политици и граждани, както и между самите граждани. Освен това дигиталната демокрация не се нуждае от препроектиране на политическото, а от разумно дефиниране и управление на процесите в политиката в технологичната реалност.

Дигиталната демокрация днес е поставена в рамките на „отворения код“ и „отворените данни“, на откритото и свободно за възприемане знание, в нова дематериализирана реалност, където „интернет е дематериализиран източник на съдържание“. [26] Затова и съществуващите парадигми и норми за обяснение на политическите процеси все повече следва да се детерминират от дигиталната агора и демократическата социализация ще продължи да се случва на нейния терен.

Според Доминик Кардон „интернет избутва стените и повдига покрива“. [27] А по мнението на Саския Сасен „основна черта на дигиталните конфигурации е скоростта, която сама по себе си подтиква към развиването на неформално знание“. [28] Той насочва вниманието към неформалния момент, който съществува при всички изследователски форми, именно предвид факта, че технологиите могат да се разгледат и през призмата на постоянно присъстващата неформална динамика. Така се достига до неформален момент на конструиране на познанието. [29] „В някои случаи това ни поставя в мига, в който изплуват нови политически практики...“ [30]

В статията „Дигиталните възмутени“ Анна Кръстева определя две поколения дигитална демокрация. [31] „Първото е поколението на делиберативната демокрация, което функционира в хабермасианската виртуална публична сфера според нормите на рационалната комуникация.“ То търпи критики, поради утопичния си характер и надценяването на рационалността и делиберацията. „Второто е поколението на дигиталния гражданин.“ [32] Според изследователя той е повече потребител, отколкото анализатор и предпочита „комуникационната топлина на частната сфера пред студената рационалност на публичността, разбрана от Хабермас“. [33] Той е и по-автономен, а автономните индивиди имат достъп до много избрани политически пространства. [34]

Отивайки още по-далеч в експликациите на нововъзникналото понятие *дигитална демокрация*, авторската таксономия би го поставила повече в рамките на политологията и дефиницията би проецирала по-скоро негативна конотация. Задълбочените и последователни наблюдения на политико-икономическата сфера ясно показват, че масовото дигитално/виртуално поведение е наситено с т.нар. *hatespeech* (език на омразата), който по същество е деструктивен и задълбочава разделенията в обществото. Това съждение се онагледява ясно и с трите парламентарни избора през 2021 г. в България. Следователно нужни са още знание, опит и култура, за да се борави акуратно с дигиталните политически инструменти за целите на политическата комуникация. Необходима е и плавна поколенческа промяна, а не политическа реинкарнация и нови образи на „стари“ политици.

Дигиталната демокрация би могла да бъде разгледана в бъдеще и като своеобразен тип *холодемокрация* – неологизъм, произлизащ от демокрация и холокрация. [35] Собственото концептуализиране на неологизма е резултат на мащабно теоретично и емпирично изследване на предизвикателствата пред политическия PR в епохата на дигиталната демокрация и дефинира холодемократията като „плоска“ структура на управление, съчетаваща в себе си елементи на дигитална и делиберативна демокрация. Холокрацията, за която от няколко години се пише и в България, се определя като организационна система без йерархия. В нея властта и отговорността са разпределени пропорционално и **вземането на решения е изцяло хоризонтално**. При този модел не съществуват длъжности и длъжностни характеристики, а „роли“. Холонът сам по себе си е цяло, което се разглежда като част от цялото. И именно тук се създава благодатно поле за разсъждения и анализ по отношение на работната евристична хипотеза за холодемокрация.

Макар и абстрактен, моделът на организационна система без строга йерархия би могъл да се приложи във всякакви индустрии и сфери, смятат експерти. Защо тогава той да не бъде приложим в политиката и устройств-

вото на обществото в бъдещата непрестанно развиваща се технологична реалност, предвид все по-отчетливата дигитална свобода на гражданите и създаването на „хоризонтални“ дигитални връзки? Дали няма да преобърне тенденцията на ерозия в доверието на всички нива? Отговорът на тези изследователски въпроси ще даде само времето. Предстои да видим и тестваме, анализирайки отново през модуса на все по-ясно очертаващото се понятие за дигитална демокрация.

Още едно поле за размисъл

Да се промени политиката отвън чрез нейните външни проявления и да се замаскира образът на иначе не дотам добрия и съвестен политик днес? Това ли е главната задача на политическия PR във все по-разширяващата влиянието си в почти всички сфери дигитална комуникационна среда? Определено отговорът следва да бъде търсен внимателно, особено в *епохата на дигиталната демокрация – епохата на пълната прозрачност, на не-елитарния PR и на дигиталния гражданин*. Епоха, в която се борим за демократичност, желаем да променим политиката отвън, дефинирайки идеал, а дори някой и борейки се за идеология.

И все пак „днес аз, ти и всички наши познати и непознати са медии“. [36] Според Десислава Бошнакова хората в онлайн пространството са куратори на информация. И особено опасно е, когато на едно място се съберат само еднакво мислещи хора. Тя цитира Джеймс Суровиецки (2005), който използва аналогия с мравчената колония. „Понякога мравките се заблуждават и се случва така, че рояк мравки започват да се скитат наоколо и се загубват, и тогава започват да следват едно просто правило – прави това, което прави мравката отпред. И е много вероятно мравките да започнат да се въртят в кръг. И стигаме до известния пример за един такъв кръг с дължина над 350 метра, в който мравките са се движели в продължение на два дни, докато не са умрели. И точно това е нещото, върху което трябва да се замислим.“ [37]

Заклучение

Валидирането на хипотезите на изследването е сложен аналитичен процес, подкрепен с редица доводи, в който комуникационно-технологичната действителност не само не дава еднозначни отговори, но и задълбочава съмненията. Няма съмнение обаче, че развитието на парадигмата в разглежданата област и теоретичните погледи в бъдеще ще могат да позволят по-прецизно калибриране на постигнатото, което в същото време ще окаже безспорно отражение по отношение на професионалния скепсис на специалистите в областта на политическата комуникация.

Единствено интердисциплинарният подход осветлява и верифицира част от изложените съждения, тъй като политическата комуникация е политеоретична материя и като такава тя предпоставя наличие и сблъсък на редица гледни точки и похвати не само в научния спектър, но и в реалната политика. В този политически дебат, в който посредством политическата комуникация властта може да стане оръжие, но и да „забие“ нож в собствена ръка или понякога дори в чужд гръб. Следователно анализите в тази сфера не само ще се задълбочават, но и ще имат отражение върху политико-комуникационната действителност, защото който владее ораторското изкуство и има аналитичен ум, той ще има капацитет да оправдае и защити не само дигиталната си политическа принадлежност, значимост и поведение, а и своя интелектуален капацитет и своеобразна проекция за власт. Макар подобна идея да има и своите ограничения, тя е мисъл, насочена към бъдещето, която дава препратка към част от предложените съждения в изследването, но и създава оптимистичност към труда на политиците и техните съветници парекселанс.

И тук следва да направим още едно уточнение – политиката винаги е била игра на думи. В днешния динамичен свят обаче думите не винаги могат да бъдат изречени лице в лице, а дори и да бъдат, изражението на лицето е скрито най-често под маска. Маската скрива още повече обаче, когато тя е дигитално „настроена“. Тогава, когато един гражданин не би могъл да срещне своя политически избраник, а открива лицето му само в монитора на компютъра или в редки случаи в плакат или банер. Често добре „замаскирано“ с програма за корекции на снимката или пък изрязано и сложено в сложна политическа мултимедийна композиция. Тази тенденция задълбочава все повече дигиталната пропаст, в която пропада не само политиката, но и избирателите. Защото, когато няма диалог в политиката или диалогът е по сценарий – в режисиран лайф, във фалшиви профили, в неистинни твърдения, тогава политика няма. И тук мантрата за по-малкото зло ще продължава да идентифицира все по-големия системен проблем в политиката. Дигиталната политика не ражда и не създава дигитална демокрация. Тя е проекция на политически амбиции, но не винаги и на запазване на демократичните устои, към които формално всички кандидати за власт се придържат. Дигиталната политика превръща някого в апотеоз – по-величествен от гражданите в думите си, но не и в делата си. И примерите в тази посока не са малко.

Въпреки част от негативните тенденции при прецизиране на технологичната съвместимост и дигиталния прочит на политиката, търсенето на нейната положителна конотация е далеч по-важната задача за политическия PR. И това не бива да се пренебрегва и да не се отчита от експертите в областта на политическата комуникация, защото всъщност много често

именно те градят конструкта и фундамента, на който стъпват новите „дигитални“ политики. Намирането на верните отговори обаче се случва с опита, с изследванията и не на последно място с морала и ценностните ориентири. В противен случай, дигиталната демокрация в социалните мрежи и медии никога няма да бъде демокрация, а дигиталното ще бъде по-скоро политическа сатирична илюстрация, защото визуалните материали ще вземат превес над текста.

Дигиталната демокрация не се подчинява само на виртуални акламации, нито би могла да се ръководи от интегративна логика или ювелирна прецизност. Дори и политическият PR в дигитална среда да успее да създаде търсения перлокутивен ефект, това няма да доведе до колективно взимане на решения, нито до пълноценно атанциалентно приближаване. Защото гражданите са живи същества, науката е витална и всички ние сме част от цялото, подобно на холона.

Цитати и бележки

- [1] Бурстин, Д. (1998). История на образите: От псевдосъбитията до виртуалната реалност, *В края на века*. София. [Bursin, D. (1998). Istoria na obrazite: Ot psevdosabitiyata do virtualnata realnost, *V kraia na veka*. Sofia.]
- [2] Стоянов, Р. (2016). *Комуникационна демокрация*. София: Университетско издателство към Нов български университет. [Stoyanov, R. (2016). *Komunikatsionna demokratsia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo kam Nov balgarski universitet.]
- [3] Буруджиева, Т. (2019). Четвъртата власт в демократичното общество, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 411.] [Burudzhieva, T. (2019). Chetvartata vlast v demokratichtno obshtestvo, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 411.]
- [4] Буруджиева, Т. (2019). Четвъртата власт в демократичното общество, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 412.] [Burudzhieva, T. (2019). Chetvartata vlast v demokratichtno obshtestvo, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 412.]
- [5] Буруджиева, Т. (2019). Четвъртата власт в демократичното общество, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 413–414.] [Burudzhieva, T. (2019). Chetvartata vlast v demokratichtno obshtestvo, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 413–414.]
- [6] Смилов, Д. (2019). Европейската демокрация: Антипатернализъм или солидарност?, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 186. [Smilov, D. (2019). Evropeyskata demokratsia: Antipaternalizam ili solidarnost?, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 186.]
- [7] Смилов, Д. (2019). Европейската демокрация: Антипатернализъм или солидарност?, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, с. 194. [Smilov, D. (2019). Evropeyskata demokratsia: Antipaternalizam ili solidarnost?, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 194.]

- [8] Коларова, Р. (2019). Демокрация и популизъм, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 201. [Kolarova, R. (2019). Demokratsia i populizam, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 201.]
- [9] Танг, О. (2019). Силната демокрация е дигиталната демокрация, *Капитал*, 27 декември. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2019/12/27/4008353_silnata_demokraciia_e_digitalnata_demokraciia/. Retrieved on 20.08.2021. [Tang, O. (2019). Silnata demokratsia e digitalnata demokratsia, *Kapital*, 27 dekemvri https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2019/12/27/4008353_silnata_demokraciia_e_digitalnata_demokraciia/. Retrieved on 20.08.2021.]
- [10] Проданов, Х. (2016). Тенденции на криза и разпад на либералната демокрация и в епохата на дигитален капитализъм, *NotaBene*, бр. 34. <https://notabene-bg.org/read.php?id=40> . Retrieved on 20.08.2021] [Prodanov, H. (2016). Tendentsii na kriza i razpad na liberalnata demokratsiya i v epochata na digitalen kapitalizam, *Nota Bene*, br. 34. <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021.]
- [11] Проданов, Х. (2016). Тенденции на криза и разпад на либералната демокрация и в епохата на дигитален капитализъм, *NotaBene*, бр. 34. <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021.[Prodanov, H. (2016). Tendentsii na kriza i razpad na liberalnata demokratsiya i v epochata na digitalen kapitalizam, *Nota Bene*, br. 34: <https://notabene-bg.org/read.php?id=407> Retrieved on 20.08.2021.]
- [12] Проданов, Х. (2016). Тенденции на криза и разпад на либералната демокрация и в епохата на дигитален капитализъм, *NotaBene*, бр. 34 [онлайн]. Достъпно от: <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021. [Prodanov, H. (2016). Tendentsii na kriza i razpad na liberalnata demokratsiya i v epochata na digitalen kapitalizam, *Nota Bene*, br. 34 [online]. Available at: <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021.]
- [13] Crouch, C. (2004) *Post-democracy*. Cambridge: Polity Press.
- [14] Кръстева, А. (2019). От посткомунизъм към постдемокрация, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 175. [Krasteva, A. (2019). Ot postkomunizam kam post demokratsia, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 175.]
- [15] Кръстева, А. (2019). От посткомунизъм към постдемокрация, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 175. [Krasteva, A. (2019). Ot postkomunizam kam post demokratsia, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 175.]
- [16] Кръстева, А.(2019). От посткомунизъм към постдемокрация, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 171. [Krasteva, A. (2019). Ot postkomunizam kam post demokratsia, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 171.]
- [17] Цит. Ивайло Нойзи Цветков.
- [18] Айолов, П. (2018). Краят на истината и технологията на интернет медиите, *Медialog*, бр. 4. <https://www.medialog-bg.com/?p=1528>. Retrieved on 20.08.2021. [Ayolov, P. (2018). Krayat na istinata i tehnologiyata na internet mediite, *Medialog*, br. 4. <https://www.medialog-bg.com/?p=1528>. Retrieved on 20.08.2021.]

- [19] Върбанова-Денчева, К. (2018). Дигиталната трансформация на читателя – между традицията и модерността, *Проблеми на постмодерността*, том 8, бр. 3. [Varbanova – Dencheva, K. (2018). Digitalnata transformatsiya na chitatelya – mezhdu traditsiyata i modernostta, *Problemi na postmodernostta*, tom 8, br. 3.]
- [20] Проданов, Х. (2012). *Дигиталната политика*. София: Фабер, 344. [Prodanov, H. (2012) *Digitalnata politika*. Sofia: Faber.]
- [21] Проданов, Х. (2012). *Дигиталната политика*. София: Фабер, 344. [Prodanov, H. (2012) *Digitalnata politika*. Sofia: Faber, 344.]
- [22] Мавродиева, И. (2012). *Политическата реторика в България: от митингите до Web 2.0 (1989-2012)*. София: Парадигма. [Mavrodieva, I. (2012). *Politicheskata retorika v Bulgaria: ot mitingite do Web 2.0 (1989-2012)*. Sofia: Paradigma.]
- [23] Бритченко, И. & Дашчина, Ю. (2018). Същност, принципи и инструменти на електронната демокрация, *Икономическа мисъл*. Институт за икономически изследвания при БАН, № 5, София, 36–37. [Britchenko, I. & Dashchina, Yu. (2018). Sashtnost, printsipi i instrumenti na elektronnata demokratsia, *Ikonomicheska misal*. Institut za ikonomicheski izsledvania pri BAN, № 5, Sofia, 36–37.]
- [24] цит. по Гужва, В. (2016). Електронна демокрация та умови її ефективного запро-вадження в Україні. Модернізація управління національною економікою, *IV Міжнар. наук.-практ. конф.*, 25–26 лист. р., МОН України, ДВНЗ „Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана“. Київ: КНЕУ, 209.] [cit. in Guzhva, V. (2016). Elektronna demokratiya ta umovi її effektivnogo zapro-vadzhennya v Ukraïni. Modernizatsiya upravlinnya natsionalynoyu ekonomikoyu, *IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 25–26 list. r., MON Ukraïni, DVNZ „Kiïv. nats. ekon. un-t im. V. Getymana“. Kiïv: KNEU, 209.]
- [25] Бритченко, И. & Дашчина, Ю. (2018). Същност, принципи и инструменти на електронната демокрация, *Икономическа мисъл*. Институт за икономически изследвания при БАН, № 5, София, 43. [Britchenko, I. & Dashchina, Yu. (2018). Sashtnost, printsipi i instrumenti na elektronnata demokratsia, *Ikonomicheska misal*. Institut za ikonomicheski izsledvania pri BAN, № 5, Sofia, 43.]
- [26] Стоянов, Р. (2016). *Комуникационна демокрация*. София: Университетско издателство към Нов български университет, 167. [Stoyanov, R. (2016). *Komunikatsionna demokratsia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo kam Nov balgarski univer-sitet, 167.]
- [27] Кардон, Д. (2012). *Интернет демокрация*. София: Аскони, 10.] [Kardon, D. (2012). *Internet demokratsia*. Sofia: Askoni, 10.]
- [28] Сасен, С. (2013). Власт и обезвластени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 66. [Sasen, S. (2013). Vlasti obezvlastereni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 66.]
- [29] Сасен, С. (2013). Власт и обезвластени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 67. [Sasen, S. (2013). Vlasti obezvlastereni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 67.]
- [30] Сасен, С. (2013). Власт и обезвластени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 67. [Sasen, S. (2013). Vlasti obezvlastereni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 67.]

- [31] Кръстева, А. (2013). Дигиталните възмутени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 99. [Krasteva, A. (2013). Digitalnite vazmuteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 99.]
- [32] Кръстева, А. (2013). Дигиталните възмутени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 99. [Krasteva, A. (2013). Digitalnite vazmuteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 99.]
- [33] Кръстева, А. (2013). Дигиталните възмутени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 99. [Krasteva, A. (2013). Digitalnite vazmuteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 99.]
- [34] Кръстева, А. (2013). Дигиталните възмутени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 99. [Krasteva, A. (2013). Digitalnite vazmuteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 99.]
- [35] Произхожда от гръцката дума холон (holon), използваща се за нещо, което е цяло и в същото време е част от друга по-голяма цялост.
- [36] Бошнакова, Д. (2014). Парадоксите на е-демократията от комуникационна гледна точка, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, с.242. [Boshnakova, D. (2014). Paradoksitate na e-demokratiyata ot komunikatsionna gledna tochka, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 242.]
- [37] Бошнакова, Д. (2014). Парадоксите на е-демократията от комуникационна гледна точка, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 247. [Boshnakova, D. (2014). Paradoksitate na e-demokratiyata ot komunikatsionna gledna tochka, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 247.]

Библиография

- Айолов, П. (2018). „Краят на истината“ и технологията на интернет медиите“, *Медиалог*, бр. 4 [онлайн]. <https://www.medialog-bg.com/?p=1528>. Retrieved on 20.08.2021]. [Ayolov, P. (2018). „Krayat na istinata“ i tehnologiyata na internet mediite“, *Medialog*, br. 4 [online]. <https://www.medialog-bg.com/?p=1528>. Retrieved on 20.08.2021].
- Бошнакова, Д. (2014). Парадоксите на е-демократията от комуникационна гледна точка, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 241–248. [Boshnakova, D. (2014). Paradoksitate na e-demokratiyata ot komunikatsionna gledna tochka, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 241–248.]
- Бритченко, И. & Дашчина, Ю. (2018). Същност, принципи и инструменти на електронната демокрация, *Икономическа мисъл*. Институт за икономически изследвания при БАН, № 5, София, 15–30. [Britchenko, I. & Dashchina, Yu. (2018). Sashtnost, printsipi i instrumenti na elektronnata demokratiya, *Ikonomicheska misal*. Institut za ikonomicheski izsledvania pri BAN, № 5, Sofia, 15–30.]
- Бурстин, Д. (1998). История на образите: От псевдосъбитията до виртуалната реалност, *В края на века*. София. [Bursin, D. (1998). Istorija na obrazite: Ot psevdosabitiyata do virtualnata realnost, *V kraja na veka*. Sofia.]
- Буруджиева, Т. (2019). Четвъртата власт в демократичното общество, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 399–411. [Burudzhieva, T. (2019). Chetvartata vlast v demokratichnoto obshtestvo, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 399–411.]

- Върбанова-Денчева, К. (2018). „Дигиталната трансформация на читателя – между традицията и модерността“, *Проблеми на постмодерността*, том 8, бр. 3. [Varbanova – Dencheva, K. (2018). „Digitalnata transformatsiya na chitatelya – mezhdu traditsiyata i modernostta“, *Problemi na postmodernostta*, том 8, бр. 3.]
- Гужва, В. (2016). Електронна демокрация та умови її ефективного запровадження в Україні. Модернізація управління національною економікою, *IV Міжнар. наук.-практ. конф.*, 25–26 лист. р., МОН України, ДВНЗ „Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана“. Київ: КНЕУ, 208–212. [Guzhva, V. (2016). Elektronna demokratiya ta umovi її effektivnogo zapro-vadzhennya v Ukraïni. Modernizatsiya upravlinnya natsionalnoyu ekonomikoju, *IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 25–26 list. r., MON Ukraïni, DVNZ „Kiïv. nats. ekon. un-t im. V. Getymana“. Kiïv: KNEU, 208–212.]
- Кардон, Д. (2012). *Интернет демокрация*. София: Аскони. [Kardon, D. (2012). *Internet demokratsia*. Sofia: Askoni.]
- Коларова, Р. (2019). Демокрация и популизъм, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 199–215. [Kolarova, R. (2019). Demokratsia i populizam, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 199–215.]
- Кръстева, А. (2013). Дигиталните възмутени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 99–118. [Krasteva, A. (2013). Digitalnite vazmuteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 99–118.]
- Кръстева, А. (2019). От посткомунизъм към постдемокрация, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 161–177. [Krasteva, A. (2019). Ot postkomunizam kam post demokratsia, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 161–177.]
- Мавродиева, И. (2012). *Политическата реторика в България: от митингите до Web 2.0 (1989-2012)*. София: Парадигма. [Mavrodiieva, I. (2012). *Politicheskata retorika v Bulgaria: ot mitingite do Web 2.0 (1989-2012)*. Sofia: Paradigma.]
- Проданов, Х. (2012). *Дигиталната политика*. София: Фабер. [Prodanov, H. (2012). *Digitalnata politika*. Sofia: Faber.]
- Проданов, Х. (2016). Тенденции на криза и разпад на либералната демокрация и в епохата на дигитален капитализъм, *Nota Bene*, бр. 34. <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021. [Prodanov, H. (2016). Tendentsii na kriza i razpad na liberalnata demokratsiya i v ephata na digitalen kapitalizam, *Nota Bene*, br. 34 <https://notabene-bg.org/read.php?id=407>. Retrieved on 20.08.2021.]
- Сасен, С. (2013). Власт и обезвластени, *Дигиталният гражданин*. София: НБУ, 64–69. [Sasen, S. (2013). Vlasti obezvlasteni, *Digitalniyat grazhdanin*. Sofia: NBU, 64–69.]
- Смилов, Д. (2019). Европейската демокрация: Антипатернализъм или солидарност?, *Европейските ценности. Новата констелация*. София: НБУ, 179–199. [Smilov, D. (2019). Evropeyskata demokratsia: Antipaternalizam ili solidarnost?, *Evropeyskite tsennosti. Novata konstelatsia*. Sofia: NBU, 179–199.]
- Стоянов, Р. (2016). *Комуникационна демокрация*. София: Университетско издателство към Нов български университет. [Stoyanov, R. (2016). *Komunikatsionna demokratsia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo kam Nov balgarski universitet.]

- Танг, О. (2019). Силната демокрация е дигиталната демокрация, *Капитал*, 27 декември. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2019/12/27/4008353_silnata_demokraciia_e_digitalnata_demokraciia/ [Retrieved on 20.08.2021.]
- [Tang, O. (2019). Silnata demokratsia e digitalnata demokratsia, *Kapital*, 27 dekemvri. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2019/12/27/4008353_silnata_demokraciia_e_digitalnata_demokraciia/. Retrieved on 20.08.2021.
- Crouch, C. (2004). *Post-democracy*. Cambridge: Polity Press.

Ръкописът е изпратен на 07.08.2022 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 09.08.2022 до 29.08.2022 г.

Приемане за публикуване: 31.08.2022 г.

Manuscript was submitted: 07.08.2022.

Double Blind Peer Reviews: from 09.08.2022 till 29.08.2022.

Accepted: 31.08.2022.

Брой 53 на сп. „Реторика и комуникации“, октомври 2022 г. се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НПЗ/75 от 18 декември 2021 г.

Issue 53 of the Rhetoric and Communications Journal (October 2022) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP3/75 of December 18, 2021.